

Caputo, J.D. (2017). *Hopeloos hoopvol. Belijdenis van een postmoderne pelgrim*. Skandalon Uitgeverij B.V. 238 blz.

Recensent: Marc Bittremieux, Augustus 2022

John Caputo (1940) is een Amerikaanse filosoof en theoloog, van katholieke huize. Hij kreeg een religieuze vorming bij de Broeders van de Christelijke Scholen, waar hij na zijn opleiding uittrad. Hij wordt gewaardeerd omwille van zijn kritisch herijken van het begrip 'religie': *een religie zonder religie*. Met het tweede begrip 'religie' bedoelt hij de religies die we klassiek in de verschillende 'godsdiensten' kennen: gekenmerkt door o.a. letterlijke lezing van geopenbaarde teksten, met het verplicht geloven in bovennatuurlijke wezens en vastgelegde doctrines, met machtsstructuren, met de blik op een leven na de dood, met gered worden ... Maar Caputo wil het begrip 'religie' niet loslaten, net zomin als het begrip 'God'. Dus biedt hij een herijking aan. Maar hij verwacht niet te rekenen op kerkelijke goedkeuring voor zijn vrijmoedige kijk op 'religie'.

Om die herijkte religie te kenschetsen maakt hij gebruik van het denken van 'continentale filosofen' zoals Lyotard en Derrida met interesse voor het existentialisme en de fenomenologie.

De mystici

De alternatieve visie op religie vertrekt van de menselijke ervaring en zo gaat hij te rade bij de mystici. Het gaat er hierbij om *hoe* wij omgaan met de dingen, met de natuur, met elkaar ...: je kan dat *voorwaardelijk* doen en je kan dat *onvoorwaardelijk* doen. De eerste vorm is die van planning en berekening en je zorgen maken bv. hoe je de eindjes aan elkaar moet knopen. Je doet dan de dingen die je doet omdat je daarmee iets anders wil bereiken. Het is de economische benadering van de werkelijkheid.

De *onvoorwaardelijke* vorm zijn de momenten dat we iets meemaken waar we van genieten om wat het is. In deze vorm zullen we merken dat we niet iets doen omwille van iets anders, maar omwille van dat 'iets' zelf, onvoorwaardelijk. Op zo'n moment staat de tijd even stil (blz. 44-45). Op deze momenten worden we gegrepen en worden de dingen niet in functie van een of ander doel gezien. Deze vorm van in het leven staan is de *tijd van het geschenk*. Deze momenten noemt Caputo *religieuze momenten*, omdat zij beginnen en eindigen met genade. *Waar genade is, is religie en waar religie is, is genade* (blz. 48). Datgene wat ons dan grijpt, onderbreekt de stroom van ons bestaan. We staan dan letterlijk en figuurlijk stil.

Religie is voor Caputo voortdurend blootgesteld worden aan het onvoorwaardelijke, open staan voor iets uitzonderlijks, iets buitengewoons, iets onvoorzienbaars, onprogrammeerbaars, iets wat in termen van de rationaliteit en het middel-doel denken een beetje gek is. En het is altijd sluimerend aanwezig, het kan elk moment doorbreken. Dit is de religie van het geschenk: een onvoorwaardelijke bevestiging zonder een beloning te verwachten. En dit gebeurt in het seculiere wereld, in het alledaagse leven.

"Religieus worden is een kwestie van leren glimlachen. Die glimlach geeft ons een reden tot hoop, zij het een redeloze reden en een hopeloze hoop, want een glimlach kan veranderen in een frons, en lachen in huilen. Dat betekent dat hoop, een onbeschaamde hoop, weet hoe je moet lachen door je tranen heen. De glimlach duurt niet eeuwig, maar dat maakt haar juist des te kostbaar." (Blz. 55)

De twee voorstellingswijzen van religie, als 'onvoorwaardelijk geschenk' en als 'onvoorwaardelijke gastvrijheid', werkt Caputo in twee hoofdstukken in detail uit. Zeker het hoofdstuk over 'schenken' is verrassend, een aanstekelijke blikopener.

Bij de mystica Marguerite Porete (+ 1310), een vooraanstaande, hoogopgeleide, aristocratische en zeer onafhankelijke begijn, haalt Caputo de idee van de 'Grote kerk' en de 'Kleine kerk'. De katholieke kerk is een Kleine kerk gestoeld op ruileconomie (= *voorwaardelijk* religieus leven) voor materiële en geestelijke zaken. Op spiritueel vlak is ze heel *klein*: je houdt je aan de tien geboden, praktiseert de vier kardinale en drie goddelijke deugden, legt de geloften af en nog tal van deze dingen, ... dan zul je rijkelijk beloond worden in de hemel. Met als 'waarom' de *beatitudo*: het bekomen van hemelse gelukzaligheid, het schouwen van God, eeuwige vreugde. De Grote kerk bestaat uit een gemeenschap die Marguerite 'vernietigde' zielen noemt,

zielen die handelen 'om niet' en niets nastreven, onvoorwaardelijk: een-zijn-om-niet, niets achterhouden, geen verborgen agenda, geen ... Dit noemt Caputo het 'nihilisme van de mystici'. In deze ver-niet-igde zielen zien we het effect van het 'nihilisme van de genade'. De Kleine kerk is religie, de Grote kerk is 'religie zonder religie'. (blz. 83)

Toch heeft Caputo ook kritiek op Marguerite, omdat hij haar verdenkt van quiëtisme: het afwijzen van de beloning voor goede werken betekende voor tal van mystici ook het afwijzen van de goede werken zelf. Met Meester Eckhart (1230-1328) corrigeert Caputo deze positie door zich niet af te zonderen van de aardse problemen.

Leven voor de dood

Dan volgen er twee hoofdstukken over technologie en over 'leven voor de dood'. In mijn ogen minder geslaagd. Hij probeert hier het hedendaagse streven naar onsterfelijkheid als wetenschappelijk en technologisch project te schetsen als alternatief voor het 'leven na de dood' zoals de religies dit elk op zijn eigen wijze voorstellen.

Contra-catechismus

In een vraaggesprek met zichzelf schrijft hij in een volgend hoofdstuk een soort contra-catechismus. Hierin herneemt hij zijn denken over het *onvoorwaardelijke* in het geschenk, over 'genade': we leven niet *voor* iets anders, maar om *mèèr leven* te brengen, zonder waarom. Het leven heeft zin in zichzelf, maar niet ten behoeve van iets anders (blz. 186). En dit 'meer leven' kan je overal aantreffen, in de wetenschap, in de kunst, in de filosofie, in het openbare leven, in de dienst aan anderen ... in wereldschokkende daden en in alledaagse momenten. En zo doende zijn we allen 'religieus' waar we maken wie wij zijn, vertrouwend en hopen in het leven (blz. 190). God is de naam van *iets onvoorwaardelijks in deze wereld*. Zo vervalt de vraag naar het bestaan van God verval (Eng.: God does not exist). Waar mensen zichzelf onvoorwaardelijk schenken (zonder *dwang*, zonder waarom), daar springt een nieuwe invulling van het woord God naar voren: zich onvoorwaardelijk schenken, onvoorwaardelijk gastvrij zijn, is het 'aandringens van God' voelen (Eng.: God insists).

Caputo sluit zijn boek af met mijmeringen over 'dromen, bidden, hopen, glimlachen'. Na 200 jaar Verlichting 'Durf te denken' (*sapere aude*) zou hij droomt hij van 'Durf te hopen' (*sperare aude*).

Aanbevolen voor ...

Ik durf dit boek aan te bevelen aan iedereen die op een niet-klassiek-theologische wijze zich wil laten inspireren, iedereen die vernieuwend alternatief religieus wil zijn, iedereen die op zijn honger zit met het wereldbeeld dat in de religies nog steeds gehanteerd wordt, waarbij de belijders pretenderen in een taal van 'de waarheid' te spreken ...

